

**ІСТОРИЧНІ ФАКТОРИ СОЦІАЛЬНОЇ ОБУМОВЛЕНOSTІ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ В УКРАЇНІ (ХІ-ХVІІІ СТ.)**

У зв'язку з різким та значним зростанням фактів учинення державної зради в Україні за 2014-2015 рр. у статті вивчено історію виникнення та розвитку норми про державну зраду. Проаналізовано основні джерела кримінального законодавства з ХІ до ХVІІІ ст.; розвиток об'єктивних та суб'єктивних ознак злочину; звернено увагу на генезис у підході покарання винного та підставах звільнення від відповідальності.

Ключові слова: *історичний фактор, державна зрада, зрада монарха, Литовський статут, кримінальна відповідальність.*

Постановка проблеми. З моменту проголошення в 1991 році незалежності України вчинення державної зради в Україні, порівняно з іншими злочинами, тривалий час було досить рідкісним явищем. Відповідно до ст. 216 КПК України розслідування злочину, передбаченого ст.111 КК України, віднесено до прямої підслідності Служби безпеки України. Згідно з офіційним повідомленням СБУ впродовж 2001-2011 років у провадженні слідчих органів СБУ знаходилося 17 кримінальних справ за цією статтею [1].

Через революційні події, які сталися в Україні у 2014 році, криміногенна ситуація в країні суттєво погіршилася, у тому числі у сфері охорони національної безпеки. Зокрема, як повідомив Голова СБУ, станом на грудень 2014 року за матеріалами підрозділів контррозвідки СБУ розпочато близько 50-ти кримінальних проваджень із кваліфікацією «державна зрада» [2]. Надалі тільки за червень-вересень 2015 року слідчі СБУ відкрили 269 кримінальних проваджень за статтею 111 КК України [3]. Уражає той факт, що тільки за період з липня 2015 року по лютий 2016 року 35 співробітників СБУ заарештовано за хабарництво та державну зраду [4].

Безперечно, державна зрада є одним із найбільш небезпечних посягань на суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, обороноздатність, незалежність країни, її конституційний лад. Як кримінальне правопорушення державна зрада відрізняється від інших злочинів своєю специфічністю та низкою інших особливостей, що у своїй сутності можуть нести доленосне значення для збереження суверенітету, територіальної недоторканності, у тому числі для обороноздатності України. Настільки різке збільшення кількості фактів державної зради дає підстави звернутися до питання соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за цей злочин, вивчити судову практику, піддати вивченню елементи й ознаки складу злочину.

Зазначимо, що криміналізація цього злочину обумовлена низкою факторів, серед яких основоположне та невід'ємне місце посідає історичний. Відомим і визнаним є твердження, що будь-яку правову проблему неможливо розв'язати, не дослідивши належним чином її генезис. Отже, саме в такий спосіб необхідно прослідкувати появу перших кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за вчинення державної зради, проаналізувати узгодженості, що існували в минулому та, за можливостю, почерпнути позитивний правовий досвід для з'ясування історичного фактору соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за цей злочин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблемі злочинів проти держави в літературі приділялося значно менше уваги, ніж злочинам проти багатьох інших об'єктів кримінально-правової охорони. Ав-

торами більшості таких праць є ще радянські криміналісти. Зокрема вивченню особливо небезпечних злочинів проти держави приділили увагу у працях такі вчені: Г.З. Анашкін, С.В. Дьяконов, О.А. Ігнат'єв, Л.Д. Єрмакова, М.П. Загородніков, М.І. Карпушин, В.С. Клягін, Б.О. Курінов, В.Д. Меньшагін, Є.О. Смірнов, М.В. Турецький та ін. За час незалежності України самостійного комплексного кримінально-правового дослідження складу злочину, передбаченого ст. 111 КК України, проведено не було.

Але за останній час інтерес до проблеми вчинення злочинів проти основ національної безпеки України в науковій літературі значно активізувався. Перш за все, це пов'язано з явними антиконституційними проявами, що становлять загрозу демократичному розвитку держави, її внутрішній безпеці, основам політичної системи України. То ж історичних аспектів злочинів проти основ національної безпеки України у своїх публікаціях торкнулися такі вчені, як І.Й. Бойко, С.П. Ільницька, М.І. Колос, Н.С. Кончук, В.К. Матвійчук, Т.О. Остапенко, О.В. Патлачук, Д.А. Савченко, В.П. Тихий, М.Д. Чубатий, В.М. Шлапаченко та ін.

Формування цілей. Отже, сучасне дослідження проблеми відповідальності за державну зраду, особливо на сьогодні, для України набуло значної актуальності, адже без належної кримінально-правової охорони цих соціальних цінностей неможливе нормальне функціонування держави та відповідних її інститутів. Ураховуючи викладене, є підстави провести додаткове та поглиблене вивчення основних доступних джерел кримінального законодавства, що застосовувалося на території сучасної України, у яких передбачено норму про державну зраду. Це необхідно для виявлення тенденцій розвитку законотворчості в цій сфері, урахування допущених помилок у констукції норми, а також для того, щоб почерпнути історичний досвід удосконалення законодавчої техніки.

Виклад основного матеріалу. Історія української державності досить складна й пов'язана з складнощами самовизначення нашого народу. У середні віки сучасна територія України складала ядро Київської Русі і, відповідно, для того періоду визначальною пам'яткою є така збірка стародавнього права як Руська правда. Цей документ має декілька редакцій. У самому її тексті міститься вказівка на князів, які її приймали або змінювали закон (Ярослав, його сини, Володимир Мономах) [5, с. 28]. Об'єктами злочину за Руською правдою визнавалися життя, здоров'я, честь, власність [6, с. 27–29]. Основи державності об'єктом злочину не були. Навіть поняття «державний злочин» чи «зрада державі» не існувало. Зрештою, як не існувало й дефініції самого злочину. Це було пов'язано з раннім періодом існування держави й відсутністю у зв'язку з цим абстрактного поняття про державу й державну владу, а також відсутністю зневажливого та ворожого ставлення громадян до держави.

Після розпаду Київської Русі у XIII столітті настали роки Монгольської імперії. Наприкінці XIV століття українські землі перебували у складі різних держав. Литва ще раніше опанувала землі Києва, Чернігова й Волині. Польща керувала в Галичині й Поділлі. Південна степова Україна перебувала під зверхністю Кримського ханства, утвореного 1447 року, а Закарпаття – Угорщини. 1569 року Литва й Польща об'єдналися в Річ Посполиту для протидії сусідам, у результаті цього центральні українські землі Литви (Київщина, Чернігівщина, Волинь та Поділля) перейшли під польський контроль.

У Польському Королівстві, згідно з Віслицьким статутом 1347 року, король Казимір III до одного з найтяжчих злочинів проти держави відніс зраду, з якою він пов'язував бунт проти королівської влади. За участь у ньому до учасників застосовували найсуворіший вид покарання – смертну кару (просто або кваліфіковану) [7, с. 479, 480, 494]. Також заборонявся виїзд до ворожих країн, а у випадку спричинення небезпеки вітчизні або співвітчизникам – злочинцві загрозували санкції у вигляді конфіскації маєтків [8, с. 143].

У 1447 році був виданий Привілей Казимира Ягайловича. Саме цей законодавчий акт містив перші норми-заходи проти втечі. Князі, пани і шляхта отримували право вільного виїзду за кордон для пошуку кращої долі, за винятком тих країн, які перебували з Великим князівством Литовським у стані війни. Надалі Київський привілей 1507 року підтвердив цю норму. Дослідник М. Максимейко припускав, що саме внаслідок придушення повстання Михайла Глинського, у 1509 р. було видано «Уставу, до двох років ухвалено, на тих, хто б зраду під господарем учинив» [9, с. 84]. Згідно з цією уставою саме великий князь визначав долю спадщини зрадника, яку мали отримати його діти. Він міг як дозволити спадкувати маєток, так і конфіскувати його в казну.

У ті часи замах на життя та здоров'я монарха був одним з видів державних злочинів і кваліфікувався вже як державна зрада, а особа, яка вчинила – зрадником. У Київському привілеї 1507 року вказувалося, що зрадниками є ті, «хто имеют на насъ лихо мыслити або на землю нашу». Санкція цієї норми приписувала зрадника «казнити шиєю и именемъ» [10, с. 72].

У подальшому найбільш значущим документом у кримінальному законодавстві стає Литовський Статут як кодекс права Великого Князівства Литовського, виданий у XVI ст., у трьох основних редакціях – 1529, 1566 і 1588 років. Якщо в більшості країн Європи римське право ставало основою кодифікаційних робіт, а отже, й основою правової доктрини, то у Великому князівстві Литовському ця доктрина формувалася під значним впливом звичаєвого права. Статут не схожий не лише за своїм обсягом із іншими судовими кодексами Європи, які в декілька разів менші, а й за змістом, за завершеністю правових формулювань, досконалістю правової мови.

Кримінально-правові норми про відповідальність проти держави в узагальненій формі визначались як «ображення маєстату нашого господарського». Поняття «ображення маєстату» було взято з римського права, у якому термін «*crimen laesae majestatis*» визначав зневагу до божественної особи цезаря [11, с. 49]. Для адаптації латинських термінів було здійснено заміну слів. Для «*crimen*» аналогом виступило слово «ображення». Римське поняття «*maiestas*» визначало гідність, велич, святість Бога, народу та державних закладів. Повноцінного аналога цього терміна не знайшлося, а тому для визначення абсолютного, вищого пріоритету використана транскрипція латинського терміна – маєстат, який застосовується тільки щодо монарха, як відображення його особливого від Бога статусу та прерогатив. Таким чином, «маєстат господарський» визнавався як важливий, основний елемент суверенітету монарха та його держави, а образа великокнязівської гідності – як посягання на державний суверенітет [12, с. 101].

Статут 1529 р. передбачав у Розділі 1 артикул 2, у якому злочином проти монарха визнавалася втеча підданого з Князівства Литовського до ворожої землі [13, с. 133]. Можна припустити, що такі дії прирівнювалися до сучасного трактування фізичного переходу громадянина на бік ворога. Зазначимо, що злочином визнавалася втеча підданого незалежно від її мети. Слід вказати на той факт, що в Розділі 3 «Про вольності шляхти та про розширення Великого князівства Литовського» Статуту 1529 р., а саме в артикулі 8, визначалося право шляхти та всіх інших людей на вільний виїзд до будь-яких інших земель, окрім ворогів князівства.

Покарання за образу великокнязівської гідності призначалось у вигляді позбавлення честі та повної конфіскації маєтку на користь Великого князя Литовського. Відповідно до артикулів 3 та 4 Розділу 1 конфіскації підлягали навіть раніше виділені з маєтку частки його синів та братів, якщо останнім було відомо про наміри свого родича, але вони не заважали втечі. До монарха переходив у власність навіть той маєток, який був проданий або переданий до застави втікачем, якщо покушчеві були відомі наміри продавця втекти у ворожу землю. Додатковим покаранням для покупця була конфіскація його власного маєтку на додаток до вилучення майна зрадника.

Наступна редакція Статуту 1566р. значно розширила коло діянь проти маєстату господарського. Уваги заслуговує Розділ 1 «Про персону господарську». Перш за все, зазначимо, що в артикулі 6 обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони втечі «зі злим умислом» до землі неприятелів додатково вказана спеціальна мета особи. Нею визнається скерованість діяння «на зраду» та «на шкоду» государю й державі [14, с.255–256].

На відміну від попередньої редакції, Статут 1566 р. детально розкрив усі форми злочинів проти держави та князя. Правова регламентація, в основному, зводилася до артикулу 3 Розділу I «Про образу величності

господарської», який за обсягом був значно більшим, ніж артикул 2 Розділу 1 Статуту 1529 р. Окремо слід указати на громіздкість конструкції норми, однак ключові об'єктивні та суб'єктивні ознаки виділити можна. Хоча термін «державна зрада» прямо не використовується в тексті закону, в артикулі йдеться про низку злочинних діянь, спрямованих проти монарха та його влади на території князівства. Перш за все, йдеться про змову, замах або бунт проти князя, що можна визнати посяганням на його життя та здоров'я. Порушенням влади господаря визнавалася чеканка грошей без дозволу монарха. У цьому ж артикулі йдеться про спробу збройного захоплення влади в князівстві.

Остання група діянь має відношення до сучасного уявлення про державну зраду. Ішлося про сприяння в різних формах зовнішньому ворогу князя. По-перше, злочинною була допомога ворогу шляхом передачі інформації листами або послами з наданням порад проти монарха. Другою формою визнавалася здача супротивникові замка. По-третє, злочинцем визнавався той, хто через зраду супроводив ворога на територію Великого Князівства Литовського. Покарання за злочини проти князя порівняно зі Статутом 1529 р. стало ще більш суворим. До винних поряд з позбавленням усіх прав, пов'язаних зі станом винного («честі») та конфіскацією нерухомого майна («маєтку»), застосовується смертна кара [14, с.254].

Особливістю є те, що покарання за ці злочини застосовувалися не тільки до виконавця, а й до низки близьких родичів. Синів зрадника позбавляли можливості успадкувати маєток батька. У випадку невідомості дружини зрадника про діяння чоловіка та доведеності її невинуватості присягами, така жінка не піддавалася покаранню взагалі. Доньки зрадника також зазнавали майнових стягнень, хоча могли розраховувати тільки на четверту частину спадщини після смерті своїх матерів.

Подальший розвиток законодавчої регламентації державної зради й покарання за неї відбувся у Статуті 1588 р. Образа величності господарської регламентована в артикулі 3 Розділу 1. Форми об'єктивної сторони державної зради залишилися практично без змін порівняно зі Статутом 1566 р., однак відбулася певна лібералізація підходу до покарання близьких родичів винного. Так, на законодавчому рівні визначено умову, що виключала відповідальність особи, яка здала замок із причини нестерпного голоду [15, с. 46].

Порівняно зі Статутом 1566р., покарання дітей зрадника, зокрема синів, залежало від однієї суттєвої умови – обізнаності щодо вчиненої батьком зради. Так, сини, яким було відомо про злочин, підлягали позбавленню честі та життя. А ті, які не знали про зраду, а також неповнолітні сини, позбавлялися прав на майно винного. Залишена без змін норма про майнові гарантії дружин зрадників, які не були проінформовані про зраду чоловіків. Окремо було визначено відповідальність дочок. Вони також не мали права на майно

батька-зрадника. Хоча на відміну від Статуту 1566 р. після смерті своїх матерів права доньок та синів, які не знали про зраду, повністю відновлювались.

Литовські статuti застосовувалися понад три століття, і для свого періоду мали достатню внутрішню єдність, відносно чітку структуру та узгодженість правових норм. Завдяки цьому статuti були ефективним джерелом права, незважаючи на суттєві зміни у правовідносинах. Також норми статутів відзначалися стабільністю, яка була потрібною в період тривалих війн і державних змін, та позитивними якісними змінами в усіх сферах суспільного життя.

Саме у Статутах Великого Князівства Литовського формується поняття державної зради, хоча вона й охоплювалася нормою про злочини проти монарха та його влади. Адже в ті часи монарх уособлював саму державу, тому державна зрада в сучасному розумінні кваліфікувалась як злочин, учинений проти глави держави, а, отже, - і проти самої держави.

Статuti, привілеї вже містять ознаки, хоч і в доволі спрощеній, і майже не схожій на сучасну, формі, склад злочину, формування якого розпочалося з визначення такого діяння, як втеча на ворожу землю, що можна розглядати як фізичний перехід на бік ворога. У подальших редакціях Статуту ознаки злочину уточнювались й розширювались, а покарання винного та його близьких родичів посилювалося й уточнювалося залежно від суб'єктивного ставлення осіб, які підпадали під дію норми. Відзначимо й місце норм у законодавчих актах, які розміщені в перших розділах, що підтверджує значущість кримінально-правових заборон, які піддані аналізу.

Наприкінці XV століття на межі кордонів Литви, Московії та Криму, у «диких степах» Запоріжжя, з'явилося угруповання вояків, які звали себе козаками. Із XVI століття їхнім військовим осередком стала Січ. У своїй життєдіяльності, у тому числі в судах, покараннях і штрахах запорізькі козаки керувалися не писаними законами, а стародавнім звичаєм, словесним правом і здоровим глуздом. У результаті Переяславської Ради 1654 р. та наступних переговорів між гетьманським та царським урядами було укладено воєнно-політичний союз, згідно з яким Україна увійшла до складу Московської держави на конфедеративній основі. На Гетьманщині без обмежень мало діяти місцеве право.

Проектом першого відомого в історії Кодексу українського права стала збірка норм феодално-кріпосницького права - «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., що діяли на Лівобережній Україні. У цьому акті приділено суттєву увагу нормативному опису діянь, що визначалися державною зрадою. Однієї окремої статті не було, низку положень передбачено в різних главах, артикулах та пунктах. У той же час опис об'єктивних ознак, кримінально-правові наслідки вчинення зради заслуговують на увагу. Основний блок норм містився в Главі 3 «О височайшей чести и власти монаршеской». В аспекті досліджуваної проблеми заслуговує на

увагу Артикулу 2 Глави 3 «О преступникахъ противъ маестата государева». Пункт 1 цього Артикулу визначав, що жоден чин або стан у державі не дає привілеїв при відповідальності за злочини проти монарха.

У пунктах 6–8 цього артикулу визначено низку альтернативних дій, що визнавалися зрадою. Зокрема: 1) змова з ворогом, здійснення з ним листування особисто або через посильних із метою надання порад на шкоду государеві або державі; 2) передача ворогу державної таємниці – «тайную волю государя своего»; 3) пособництво шляхом передачі ворогу зброї, грошей, заліза, свинцю, стріл, пороху, селітри та інших військових чи харчових припасів для людей і тварин; 4) злочином визнавалося недонесення про вчинення кимось вищевизначених дій, якщо особі було відомо про них 5) зрадницька передача ворогу міста чи фортеці, окрім випадків нестерпного голоду; 6) уведення в разі зради ворожого війська на територію держави. [16, с. 22–23].

Порівняно з Литовським Статутом залишено та доповнено норму про підданих монархові, які втікали до ворожої землі (пункт 1 Артикул 7 Глави 3). Сталою залишилася норма про покарання дружини та дітей такого зрадника залежно від їх обізнаності про зраду (пункти 4, 5 Артикул 3 Глави 3).

Покарання, що застосовувалися до осіб, які вчинили злочини проти монаршої влади, були найсуворішими: смертна кара у вигляді четвертування та відрубання голови; позбавлення честі, а саме привілеїв шляхетського стану; вилучення в засудженого маєтків, які передавалися державі в особі монарха, тобто конфіскація майна. Якщо ж злочинець утік до ворога й не було можливості його повернути, то він визнавався таким, що втратив честь. Це супроводжувалося повідомленням у відповідних публікаціях або портрет зрадника («образ») мав бути повішеним на шибениці [16, с. 29].

Особи, які знали про підготовку до злочину та своєчасно не повідомили про нього відповідні органи держави, підлягали суворій відповідальності поряд зі зрадниками. І навпаки, якщо хтось завчасно повідомить належним органам про підготовку до вчинення зради, ушіймає шшигуна та приведе його до належних органів, або хоча б укаже конкретну особу для його пошуку – повинен був бути нагороджений (пункти 1, 3, 4 Артикулу 4 Глави 3).

Якщо вину особи, яка підозрювалась у вчиненні злочинів проти монарха та в зраді держави, але через страх зазнати катувань під час слідства та бути засудженим до смертної кари, наклала на себе руки, буде доведено, то все його майно переходило у власність монарха, а тіло покійного волочили по вулицях кіньми для залякування інших (пункт 6 Артикул 3 Глави 3). Якщо ж спадкоємець такого померлого знав про його злочин і сам брав участь у ньому, то він позбавлявся не тільки права успадковувати маєтки, але й честі та життя. Звільнення цієї особи від покарання передбачалося лише в разі, якщо на час учинення батьком злочину вона не

досягла повноліття або довела, що їй не було відомо про батьківську зраду (пункти 2, 3, 8 Артикулу 3 Глави 3).

Значимо, що вперше було визначено спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності, які визначалися в пункті 2 артикули 4 Глави 3 «О раскаявшемся изменнике прежде исполнения своего злого намерения». Гідним прощення визнавався бунтівник та зрадник за умови добровільного повідомлення належним органам про злий умисел та щирого каяття особи. По-суті, йшлося про безумовне звільнення особи від кримінальної відповідальності за державну зраду.

Отже, «Права, за якими судиться малоросійський народ», урахувавши позитивний досвід застосування Литовських Статутів, досить чітко для того часу й рівня законодавчої техніки формулюють підстави для притягнення до відповідальності осіб, винних у посяганні на суспільні відносини у сфері охорони безпеки функціонування держави. Щодо зради сформульовано широкий спектр суспільно небезпечних діянь як у формі активної поведінки, так і бездіяльності. Заслугове уваги визначення законодавцем меж покарання за зраду держави та государя, урахувавши цінність цього інституту, суспільно небезпечний характер аналізованих форм цього злочину, особу злочинця й відповідність умовам та історичному періоду розвитку держави. Незвичним для того часу та близьким для нашого є факт уключення заохочувальної норми, що дозволяє стверджувати про ґрунтовну роботу розробників підданої аналізу збірки норм.

Висновки. Урахувавши викладене, можна стверджувати, що протягом усіх етапів історичного розвитку Української державності – від Київської Русі до сьогодення – відбувалась еволюція законодавства про кримінальну відповідальність за державну зраду. Кримінально-правова протидія державній зраді забезпечувалася практично на всіх етапах розвитку суспільства й держави. Чим складнішими ставали суспільні відносини, тим більше впроваджувалися в життя нові правові норми для регулювання порядку протидії державній зраді. Законодавчий підхід до злочинів проти держави змінювався в кожному з проаналізованих кримінальних законів. Удосконалювалася законодавча техніка, уточнювались об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину.

Найбільш досконалим для свого періоду застосування можна визнати Литовський Статут 1566 р. Визначення державної зради в цьому акті, хоч і без прямого застосування цього терміна, застосовувалося на території України протягом кількох століть. Саме Литовський статут здійснив суттєвий вплив на розробку такого акта, як «Права за якими судиться малоросійський народ», у якому вперше передбачено заохочувальну норму про звільнення особи від кримінальної відповідальності за державну зраду.

Надалі, через повстання Мазепи, Російська імперія узяла курс на ліквідацію козацької автономії в Україні. У 1764 році скасовано гетьманство, а 1775 року було зруйновано Запорозьку Січ. У 1781 році ліквідовано козацький устрій в Україні, а 1783 року закріпачено українських вільних селян. Відповідно на територію України поширено в повній мірі законодавство Російської імперії, яке буде вивчено й проаналізовано в наступних публікаціях.

Використані джерела:

1. За 10 років в Україні за державну зраду засудили 7 людей [Електрон. ресурс] // Інтернет видання «Тиждень». – 28 квітня 2012 року. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/48897>.
2. СБУ виявила та ліквідувала всіх зрадників у штабі АТО – Наливайченко [Електрон. ресурс] // Сайт Служби безпеки України. Новини від 11 грудня 2014 р. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/>.
3. За останні сто днів СБУ значно активізувала боротьбу з терористично-диверсійними групами та корупцією, зокрема у власних лавах [Електрон. ресурс] // Сайт Служби безпеки України. Новини від 10 жовтня 2015 р. – Режим доступу : <http://www.sbu.gov.ua/>.
4. Ткачук: за останні вісім місяців заарештовані 35 працівників СБУ [Електрон. ресурс] // Радіо Свобода. – 01.03.2016р. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27583491.html>.
5. Российское законодательство X–XX вв. : [в девяти томах]. – М. : Юрид. лит., 1984–1994. – Том 1. Законодательство Древней Руси / Отв. ред. тома В. Л. Янин ; Под общ. ред. О. И. Чистякова. –1984. – 432 с.
6. Максимейко Н. А. Опыт критического исследования Русской Правды : Выпуск 1. Краткая редакция / Н. А. Максимейко. – Харьков : Типография и Литография М. Зильбербергъ и С-вья. Донець-Захаржевская ул., д. № 6, 1914. – 217 с. // Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe.
7. Бойко І. Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569 рр.) : [монографія] / І. Й. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 628 с.
8. Бойко І. Й. Джерела та характерні риси права в Галичині у складі Польського королівства (1387–1569) / І. Й. Бойко. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 344 с.
9. Максимейко Н. А. Источники уголовных законов Литовского Стату-та / Н. А. Максимейко. – К. : Университетская типография, 1894. – 184 с.
10. Патлачук, О. В. Злочини проти суверенітету держави та особи монарха в литовсько-руському праві XIV – початку XVI ст. / О. В. Патлачук // Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 17 квітня 2015 р.: у 2-х ч. / Ред.кол. : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, С. М. Король та ін. – Суми : СумДУ, 2015. – Ч. 1. – С. 70–73.

11. Павленко П. Іудеохристиянство як культурно-релігійний феномен в контексті ранньохристиянської традиції та сучасної релігійності / П. Павленко // Українське релігієзнавство. – 2007. – № 43. – С. 38–52.

12. Савченко Д. А. Литовский статут об «оскорблении величия» / Д. А. Савченко // Известия Уральского федерального университета. Сер. 2, Гуманитарные науки. – 2014. – № 1 (124). – С. 96–106.

13. Статут Великого княжества Литовского 1529 года / Под редакцией академика АН Литовской ССР К. И. Яблонскиса. – Мн. : Издательство Академии наук БССР, 1960. – 253 с.

14. Статути Великого князівства Литовського : [у 3 т.]. – Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова; [тексти староукр. мовою опрац. : С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков; пер. тексту на укр. мову здійснили: Л. Бондар, П. Музиченко, А. Паньков; комент. зробили: С. Ковальова, М. Крумаленко, П. Музиченко]. – О. : Юрид. л-ра, 2003. – 560 с.

15. Статути Великого князівства Литовського : [у 3 т.]. – Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. У 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова ; [текст староукр. мовою опрац.: С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков ; пер. тексту на укр. мову здійснили: С. Ковальова, П. Музиченко, А. Паньков]. – О. : Юрид. л-ра, 2004. – 568 с.

16. Права, по которым судится малороссийский народ, Высочайшим всепресветлейшим, державнейшим Великия Государыни Императрицы Елисавет Петровны, Самодержиды Всероссийския, Ее императорского священнейшего Величества повелением, из трех книг, а именно: Статута Литовского, Зерцала Саксонского и приложенных при том двух прав, также из книги Порядка, по переводе из польского и латинского языков на российский диалект в едину книгу сведенные, в граде Глухове, лета от рожества Христова 1743 года, изданные под редакцией и с приложением исследования о сем Своде и о законах действовавших в Малороссии профессора А. Ф. Кистяковского. – Киев, 1879. – 1063 с.

Зайцев А.В., Филипенко В.Р. Исторические факторы социальной обусловленности уголовной ответственности за государственную измену в Украине (XI–XVIII в.)

В связи с резким и значительным ростом фактов совершения государственной измены в Украине за 2014–2015 гг. в статье изучено историю возникновения и развития нормы о государственной измене. Подвергнуты анализу основные источники уголовного законодательства за XI до XVIII в. Анализируются развитие объективных и субъективных признаков преступления, обращается внимание на генезис в подходе наказания виновного и оснований освобождения от ответственности.

Ключевые слова: *исторический фактор, государственная измена, измена монарха, Литовский статут, уголовная ответственность.*

Zaytcev A.V., Filipenko V.R. Historical factors of social conditioning criminally liable for treason in Ukraine (XI-XVIII century)

This article focuses on the historical factors of social conditioning criminally liable for treason in Ukraine because of the sudden and significant increase in fact of treason in Ukraine for 2014–2015 yy. The basic source of criminal legislation XI to the XVIII century studied, including, Ruska Pravda, Lithuanian Statute of the Grand Duchy of Lithuania 1529, 1566, 1588 and «Rights, which is suing Malorossiya People» in 1743.

The background and reasons for constructing the legislator rule of treason found out at every historical stage. The criminal law on treason analyzes in the light of the objective and subjective elements of a crime. The types of sanctions that were used at that time to the perpetrators of a crime namely the perpetrators of the crime and his family determined. The genesis of the legal opinion, which reflected in the design of incentive norms marked. The conclusion is that the absence of the concept of treason in a time that is subject to scrutiny associated with the embodiment of the entire power of the state in the person of the monarch. It is recognized that criminal law combating this crime was provided in almost all stages of the development of society and the state. The more complex social relations become, the more the new law for regulating the counter treason implemented in life. The Lithuanian Statute of 1566 can recognize the most perfect period for its period application, which made significant impact on the development of «Rights, which is suing the Little Russian people» further, which incentive rate of exemption from criminal liability for treason provided the first.

Key words: *historical factor, treason, treason monarch, Lithuanian Statute, criminal responsibility.*